

6. Лібанова Е.М. Соціальні проблеми модернізації української економіки / Е.М. Лібанова // Науковий журнал «Демографія та соціальна економіка». – К.: НАН України; Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України. – 2012. – № 1(17). – 184 с. – С. 5–23.

Хомин О.И. Регулирование занятости в условиях модернизации национальной экономики.

Проанализировано современное состояние занятости населения в условиях модернизации национальной экономики. Определены особенности модернизации экономической сферы государства и структуры занятости населения. Предпринята попытка наметить пути преодоления диспропорций структуры занятости.

Ключевые слова: модернизация, занятость, экономическая модернизация, социальная модернизация, культурная модернизация, трансформация рынка труда, трудовой потенциал населения, демографическая безопасность.

Khomyn O.J. Regulation of employment in terms of the national economy modernization .

The present state of population employment in terms of the national economy modernization is analysed. The specific features of modernization in the state major economic sector and the structure of population employment are defined. An attempt to outline ways to overcome the employment structure disparities is made.

Key words: modernization, employment, economic modernization, social modernization, cultural modernization, transformation of the labor market, the labor potential of the population, demographic security.

Стаття надійшла 23 листопада 2012 р.

УДК 341.258:339.57

Н.Я. Юрків

**ФОРМУВАННЯ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ:
ЗНАЧЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ**

Проведено дослідження виникнення поняття «економічна безпека». Розкрито суть економічної безпеки держави. Запропоновано загальні рекомендації щодо забезпечення національної безпеки країни та підтримки її на належному рівні.

Ключові слова: економічна безпека, економічна безпека держави, національна безпека, економічна незалежність.

Постановка проблеми. Становлення української державності має на меті побудову сучасної європейської країни з розвинутою економікою, спроможною задовольнити соціальні та матеріальні потреби її громадян. Економічні інтереси є частиною національних інтересів країни, але на сьогодні саме економіка є найбільш вразливим елементом національної безпеки держави.

Для сучасного соціально-політичного та економічного стану України дуже важливою є цілеспрямована діяльність держави, усіх рівнів організації законодавчої і виконавчої влади в країні щодо забезпечення економічної безпеки країни та її громадян. Питання економічної безпеки набувають особливої актуальності для країн, які перебувають у стані трансформаційної кризи.

Це явище завжди характеризується загостренням суперечностей, які створюють кризові ситуації. Глибина і характер розвитку кризи можуть поставити під загрозу саме існування соціально-економічної системи країни. І тоді одним з першочергових завдань стане забезпечення економічної безпеки, яка є однією з найважливіших функцій держави.

При цьому проблема економічної безпеки ніколи не існувала сама по собі. Вона залежить від завдань, які стоять перед суспільством (у першу чергу економічних) на тих чи інших етапах і періодах його розвитку.

Стан дослідження. Поняття економічної безпеки не виникло само по собі. Воно тісно пов'язане з поняттям національної безпеки. Оскільки економіка являє собою одну з життєво важливих сторін діяльності суспільства, то поняття національної безпеки обов'язково включає в себе надійний захист економіки на випадок можливих зовнішніх чи внутрішніх загроз.

Визначення та дослідження складових елементів безпеки має важливе теоретико-прикладне значення, оскільки їх використання забезпечує розробку заходів з державно-правового забезпечення економічної безпеки країни.

У найзагальнішому розумінні поняття «безпека» – це стан захищеності від будь-чого. Воно може застосовуватись як до найбільш загальних речей, так і конкретних ситуацій, пов'язаних з особистістю, суспільством, державою.

Ряд українських правознавців дають своє визначення поняття економічної безпеки. Наприклад, В.Т. Білоус під економічною безпекою розуміє «надійну захищеність національних інтересів у сфері економіки від реальних та потенційних внутрішніх загроз, і в першу чергу – від прямих та опосередкованих економічних збитків» [2].

На думку С.Г. Гордієнко, стан економічної безпеки оцінюється системою параметрів, які визначають сприятливі умови функціонування економічної системи [3].

Низка російських учених, зокрема Л.І. Шеришев, вважає, що в основі «концепції безпеки, її структури та механізмів повинне лежати нове ноосферне світобачення, нове уявлення про ланки і життєво важливі інтереси та базові цінності Росії, її ролі і місця у світовому суспільстві». При цьому ключовим елементом ноосферного укладу життя виступає людина, але не як засіб для чужих цілей, а як абсолютна мета. Абсолютна цінність людини є мірою всьому, і метою суспільства виступає особистість безпечного типу для себе, навколишніх, середовища проживання [4].

Н.Д. Казаков визначає безпеку як динамічно стійкий стан щодо несприятливих впливів і діяльність із захисту від внутрішніх та зовнішніх загроз, із забезпечення таких внутрішніх і зовнішніх умов існування держави, які гарантують можливість стабільного всестороннього прогресу суспільства і його громадян [5].

На думку М.А. Лескова, під поняттям безпеки «прийнято розуміти тип динамічної рівноваги, характерний для складних саморегульованих систем і станів у підтримці суттєво важливих для збереження системи параметрів у допустимих межах» [6].

О.А. Бельков визначає безпеку як «стан, тенденції розвитку (у тому числі латентні) і умови життєдіяльності соціуму, його структур і установ, при яких забезпечується зберігання їх якісної визначеності з об'єктивно обумовленими інноваціями в ній і вільне, яке відповідає власній природі і нею ж визначається, функціонування» [7].

Незважаючи на розмаїття існуючих понять і визначень економічної безпеки, правове регулювання даного питання все ще потребує універсального базисного поняття, яке не залежало б від поділу його за галузевими критеріями та в найбільш загальному значенні охоплювало б ті чи інші елементи економічної безпеки.

Найоптимальнішим варіантом у даному аспекті виступає особливо широко застосовуване нині поняття «національна безпека».

Необхідно зауважити, що вперше термін «національна безпека» був введений саме в американський політичний лексикон президентом Т.Рузвельтом у 1904 році.

Однак уже в 1947 році у США був прийнятий Закон «Про національну безпеку», відповідно до якого була створена Рада національної безпеки. У ньому зазначалось, що «функція Ради – дорадча і полягає в координації внутрішньої, зовнішньої і військової політики, що належать до національної безпеки» [8].

Отже, більшість авторів у своїх визначеннях економічної безпеки схиляються до думки, що насамперед – це стан захищеності економіки країни від зовнішніх і внутрішніх загроз. Розбіжність у поглядах авторів спостерігається, в основному, в тому, що необхідно вважати цими внутрішніми та зовнішніми загрозами та як від них захищатись і захищати економіку країни, умовно кажучи «будувати щит». Однак варто зазначити, що яким би ефективним, надійним і міцним не був би цей «щит», якщо його постійно не розвивати та не вдосконалювати, він рано чи пізно зруйнується під дією цих найнесприятливіших зовнішніх і внутрішніх факторів чи загроз.

Згідно з українською правовою доктриною основними об'єктами національної безпеки як стану захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, які є необхідною умовою збереження та примноження духовних і матеріальних цінностей, є:

- громадянин – його права і свободи;
- суспільство – його духовні та матеріальні цінності;
- держава – її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність кордонів.

Виклад основних положень. Оскільки економічна безпека держави (ЕБД) є, по суті, категорією ідеальною, вона навіть у найрозвинутіших економічно і соціально стабільних країнах з усталеним політичним режимом є поняттям відносним. Будь-які несприятливі дії, а також можливість та загроза їх зберігаються навіть у таких державах.

Система ЕБД не існує сама по собі. Вона пов'язана з економічною безпекою людини та міжнародною економічною безпекою. Тому структурна схема суб'єктів цієї тріади має такий вигляд: людина (особа) – національна держава – світове співтовариство. Безпека людини є складовою безпеки держави, яка, у свою чергу, є складовою міжнародної безпеки. Отже, держава має дбати про забезпечення економічної безпеки своїх громадян, власної та світового співтовариства. Тому перед нею стоїть надзвичайно складне завдання – пов'язати та погодити інтереси кожного громадянина з інтересами держави, а також з інтересами світового співтовариства. З цього приводу виділяють внутрішній та зовнішній рівні ЕБД. Надзвичайно важливою складовою ЕБД є економічна незалежність. Вона означає можливість здійснення державного контролю над використанням національних ресурсів, спроможність забезпечити національні конкурентні переваги для рівноправної участі у міжнародній торгівлі. Здатність до саморозвитку і прогресу означає спроможність самостійно реалізовувати і захищати національні інтереси, створювати сприятливий інвестиційно-інноваційний клімат, роз-

вивати інтелектуальний потенціал. Економіка, яка постійно розвивається, здатна протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам.

У системі економічної безпеки визначальну роль відіграють національні економічні інтереси, їх пріоритети. Для визначення національних економічних інтересів необхідним є: аналіз поточного стану економіки та виявлення тенденцій розвитку; моделювання і прогнозування соціально-економічного розвитку; корегування заходів державного регулювання з метою досягнення бажаних цілей [4].

Важливе значення для економічної безпеки мають не самі критеріальні показники, а їх порогові значення, тобто граничні величини, перевищення яких загрожує економічній безпеці. Слід зазначити, що не за всіма переліченими показниками визначені такі граничні припустимі значення. Так, нормальний циклічний спад ВВП становить 5–15% від його потенціального значення. Пороговим спадом ВВП вважають 30%, за умов вищого спаду втрати можуть бути незворотними. В Україні зростання ВВП за 2011 р. становить 3,8% [3].

Нормальним рівнем інфляції вважається середньорічний темп зростання цін на 5–6%. У разі інфляції в 6–10% необхідно вживати спеціальні обмежувальні заходи. Зростання ВВП в Україні в другому кварталі 2011 року склало 3,5–3,8%.

Зі світового досвіду відомо, що в період радикальних перетворень рівень безробіття може досягати 15–20%. Однак такий рівень не повинен триматися більше 3–5 років. Пороговим рівнем безробіття вважається 10%. Рівень зареєстрованого безробіття в Україні за 2011 р. знизився і становить 1,7% населення працездатного віку.

Розрив у доходах 10% найбагатших та 10% найбідніших верств населення не повинен перевищувати 6–8 разів. В Україні розрив між найбагатших та найбіднішими становить більше, ніж у 10 разів, а це свідчить про загрозу соціальної нестабільності. Недостатній рівень фінансової безпеки в Україні в цілому є результатом недостатнього теоретичного і організаційно-методологічного осмислення. Зараз Україна проходить складний історичний шлях державотворення і переходу від централізовано-планової системи управління економікою до соціально спрямованої ринкової економіки. Український уряд ставить перед собою завдання вийти на середньорічні темпи зростання ВВП в 6–8%, а отже, Україна має всі шанси за найближчі 10–15 років перетворитися на нову точку росту на карті Європи.

Отже, національна безпека країни досягається шляхом проведення виваженої державної політики відповідно до прийняття доктрин, стратегій, концепцій і програм у таких сферах, як політична, економічна, соціальна, воєнна, екологічна, інформаційна тощо.

Конкретні засоби і шляхи забезпечення національної безпеки України обумовлюються пріоритетністю національних інтересів, необхідністю своєчасного вжиття заходів, адекватних характеру і масштабам загроз цим інтересам і ґрунтуються на засадах правової демократичної держави.

У зв'язку з цим, розглядаючи ті чи інші сторони національної безпеки, особливу увагу варто звернути саме на її економічні аспекти. Адже реалізація будь-яких інтересів держави можлива лише у випадку відповідного розвитку економіки країни. Саме такий кут зору на вказану проблему повинен визначати повсякденну діяльність державних органів. На сьогодні інтереси багатьох країн у сфері економіки є ключовими. Це також зумовлюють і різноманітність та суперечливість національних економічних інтересів різних країн, незважаючи на розвиток інтеграційних процесів; обмеженість природних ресурсів, різний рівень забезпечення ними окремих країн, що створює необхідність боротьби за ці ресурси; існуюча та зростаюча конкуренція за споживача товарів і послуг. Ці та інші фактори визначають природну ситуацію, коли одна країна реагує на зростання економічних показників іншої як на загрозу своїм національним інтересам.

Забезпечення економічної безпеки однаково є завданням законодавчої та виконавчої влад. Дані проблеми багато в чому торкаються економіки на мікроекономічному рівні, все більше стаючи актуальними для підприємств державного і приватного секторів. Саме тому економічній безпеці в системі національної безпеки повинне належати визначальне місце. Адже економічна безпека є ніби фундаментом, базисною основою, на якій ґрунтуються інші види безпек у будь-яких сферах. Економічна безпека передбачає підтримку економіки на рівні розвитку, який забезпечує нормальні життєві умови для населення, що склались у країні, а саме – зайнятість, можливість подальшого економічного росту, підтримку в робочому стані всіх систем, необхідних для економічного розвитку і створення умов життя населення.

Крім того, не завжди доцільно, умовно кажучи, користуватись одним «щитом», тобто лише захищатись від несприятливих зовнішніх і внутрішніх факторів і будувати та відновлювати ефективну систему захисту. Необхідно активно застосовувати і «меч», а саме виявляти причини та умови, що сприяють виникненню загроз економічній безпеці, попереджувати та знешкоджувати їх на стадіях формування.

Висновок. Таким чином, доцільно буде запропонувати те, що важливим елементом поняття економічної безпеки, є не лише наявність стану захищеності, його забезпечення, (побудова «щита»), можливість функціонування, посилення і відновлення під безпосередньою

дією зовнішніх і внутрішніх несприятливих факторів, а й наявність системи виявлення, попередження та знешкодження (застосування «меча») як найнесприятливіших зовнішніх і внутрішніх факторів і загроз, так і причин та умов, що сприяють їх появі.

1. Про концепцію національної безпеки України: Постанова ВРУ від 16.01.1997 р. // ВВР. – 1997. – № 10. – С. 85.

2. Білоус В.Т. Координація боротьби з економічною злочинністю: монографія / В.Т. Білоус. – Ірпінь: Академія державної податкової служби України, 2004. – С. 51.

3. Гордієнко С.Г. Забезпечення економічної безпеки України Службою безпеки / С.Г. Гордієнко // Економічні злочини: попередження і боротьба з ними. – К., 2005. – С. 121.

4. Шеришев Л.И. Безопасность: государственные и общественные устои / Л.И. Шеришев // Безопасность: Информационный сборник. – 2008. – № 4(20). – С. 12–13.

5. Казаков Н.Д. Безопасность и синергетика (опыт философского осмысления) / Н.Д. Казаков // Безопасность: Информационный сборник. – 2009. – № 4(20). – С. 62–63.

6. Лесков М.А. Гомеостатические процессы и теория безопасности / М.А. Лесков // Безопасность: Информационный сборник. – 2010. – № 4(20). – С. 66.

7. Бельков О.А. Понятийно-категориальный аппарат концепции национальной безопасности // Безопасность: Информационный сборник. – 2007. – № 3(19). – С. 91.

8. UnitedStatesCode. 1988. Ed.Vol.19. Title 48 to 50. – Washington, DC. 1989. – P. 1045.

Юрків Н.Я. Формирование экономической безопасности государства: значение и особенности.

Проведено дослідження виникнення поняття «економічна безпека». Розкрито суть економічної безпеки держави. Предложено общие рекомендации по обеспечению национальной безопасности страны и поддержания ее на должном уровне.

Ключевые слова: *економічна безпека, економічна безпека держави, національна безпека, економічна незалежність.*

Yurkiv N.Y. Formation of the state economic security: values and features.

The origin of the concept «economic security» is researched. The essence of the state economic security is revealed. The general recommendations on the provision of country national security and its support at the proper level are suggested.

Key words: *economic security, economic security of the state, national security, economic independence.*

Стаття надійшла 18 вересня 2012 р.